

FELJEGYZÉS EGY MAGYAR DELEGÁCIÓ RÓMAI TÁRGYALÁSAIRÓL 1922 NOVEMBER VÉGÉN

ORMOS MÁRIA

Az irat jellegéről

Az alább közölt dokumentum mesébe illő események után került a kezembe, és e körülmények hitelességét is megkérdőjelezhetik. A papír sosem került semmiféle hivatalos szervezet iktatott iratai közé, következésképpen levéltárba sem. Ezért nincs is visszakereshető levéltári jelzete. Ráadásul az iraton nincs sem aláírás, sem dátum.

Útjáról a következők tudhatók: Egy szép napon, jó néhány évvel ezelőtt, megjelent egy úr a Magyar Rádió Archívumában, és közölte, hogy egy szerinte érdekes irat van a birtokában, amelyet néhány forint ellenében szívesen átadna az Archívumnak. Megkapta a néhány forintot, a viseltes nylon-zacskóba „csomagolt” iratot pedig, nevének és címének hátrahagyása nélkül ott hagyta a Rádióban. 2000 őszén sokat dolgoztam együtt az Archívummal, elsősorban Salamon Istvánnal, a rádiótörténet kiváló ismerőjével a Rádió 75. születésnapjára készülődve, és ennek során több iratmásolatot, illetve iratrészletet „cseréltünk”. E tudományos és egyúttal média-együttműködés egyik állomása volt, hogy Salamon István megmutatta a szóban forgó irat eredetijét, ami valójában egy gépirat valahányadik indigós másolata volt, majd átadta ennek fénymásolatát.

E háttér ismeretében az ember akár vállat is vonhatna és megfeledezhetne az irományról, de ha ismer bizonyos további körülményeket, úgy ezt felelősen minden bizonnyal mégsem teszi. E körülmények az alábbiakban állnak: Először is a szöveg tartalmában, mivel az pontosan azokat a kérdéseket érinti, amelyek a magyar-olasz viszonyban 1922 végén fontosak voltak vagy annak látszottak. Másodsor bizonyítható, hogy Bethlen István miniszterelnököt az iratban ismertetett tárgyalás idején nagyon érdekelte az olasz külpolitika várható iránya. Már elhatározta ugyanis, hogy a hazai pénzügyi szanálás érdekében külföldi kölcsönt kér, és egyúttal megkísérli a békeszerződés által elvileg előírt jó-

vátétel eltöröltetését, vagy legalább egy alacsony összeg kivetését. A jóvátételben viszont Olaszország volt a legnagyobb mértékben érdekelve. Ugyanakkor Olaszországban 1922 október végén kormányváltás zajlott le, és Mussolini leendő külpolitikájáról mit sem lehetett tudni. Tény, hogy a miniszterelnök ez irányú gondjairól 1922. november 3-án hosszan beszélt Kozma Miklósnak, az Magyar Távirati Iroda (MTI) elnökének, minden bizonnyal nem véletlenül. Bethlen tudhatta, hogy Kozmának vannak olyan kapcsolatai, amelyek felhasználhatók a hírszerzésre. Az MTI-nek valóban volt egy ideiglenes olaszországi tudósítója az Ébredő Magyarok Egyesületéhez (ÉME) tartozó Lipovnitzky Pál (másutt: Lipovniczki) személyében, és mellette még egy Herkély nevű ember is feltűnt olasz közvetítőként. Harmadszor: A Kozma-iratok között fellelhető egy 1923 végi összefoglaló az olaszországi helyzetről, amely szintén ÉME-köröktől származott és amelyben utalás történik a megelőző személyes tárgyalásokra. Az utóbbi irat tartalmazza azokat a pontokat, amelyekről a tárgyalás az itt közlendő irat szerint is szólt és amelyekben Michele Bianchi¹ közvetítésével a delegáció Mussolinival megegyezett.² Maga az irat pedig világossá teszi, hogy a tárgyaló csoport kizárólag ÉME-tagokból állt. Negyedszer és végül jelentőséget biztosít az iratnak, hogy tárgyalási pontjainak nagy része egybe esik azokkal a pontokkal, amelyekről majd Bethlen 1923-ban és még inkább 1927-ben és 1928-ban tárgyalt Mussolinival. Ebből pedig megalapozottan arra lehet következtetni, hogy a tervezet viszont nem az ÉME vezetősége dolgozta ki, hanem a külügyminisztérium illetékese adta a delegáció vezetőjének a kezébe. Ehhez az ÉME valószínűleg csak egy témát tett még hozzá: az ÉME „gazdasági” kapcsolatainak kérdését a fasiszta, nem állami szervezetekkel.

Ezek után is nyitva állt azonban az a kérdés, hogy Bethlen vajon miért választott ilyen nem hivatalos, sőt gyanús utat a tájékozódásra? Valószínű, hogy nem egyedül ezt választotta,³ de minden bizonnyal azt gondolta, és joggal gondolhatta, hogy az új fasiszta hatalom képviselőivel jobban megtalálhatja a hangot egy hozzá szellemileg közel álló

¹ Bianchi az „első idők” fasisztáihoz tartozott, tagja volt a római „menetelést” előkészítő quadrumvirátusnak, majd Mussolini kinevezése után a fasiszta párt politikai titkára lett, és államtitkári kinevezést kapott.

² Erről bővebben jelzetekkel együtt lásd *Ormos Mária*, *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. Pokoljárás a médiában és a politikában.*, I. kötet, Budapest 2001, 114-116. o.

³ Valamivel később, de még Bethlen májusi útja előtt például Teleszky János tárgyal Rómában.

ÉME-küldöttség, mint egy hivatásos diplomata. Nem lehetetlen, hogy Bethlen tudott az ÉME és az olasz fasiszta párt korábbi kapcsolatfelvételéről is. Az iratból egyébként kiderül, hogy az aktuális római követ, Márffy-Mantuano Rezső nem nyerte el a fasiszta vezetők tetszését.

Szólnom kell még arról, hogy a közlendő szöveg meglehetősen megviselt állapotban van, a papír és az indigó meggyűródése vagy a gépelő tévedése miatt pedig helyenként alig vagy egyáltalán nem olvasható. E helyeket a szövegben szögletes zárójelek között jelezni fogom.

„Összefoglaló jelentés az olasz kiküldetéséről

Az egyszerűség kedvéért csupán az eredményeket fogjuk felsorolni, mivel a mellékkörülmények nem lényegesek.

Mussolini miniszterelnök a tárgyalások folytatásával Michele Bianchi miniszterelnökségi és belügyminiszeri államtitkár öccsellenciáját bízta meg, akinek Mussolini kívánságára előadtuk a következő kívánságokat és javaslatokat:

1. A világháborúban a volt osztrák-magyar hadseregtől zsákmányolt fegyverek, gépfegyverek, ágyúk és lőszer ne semmisíthessék meg, mint az Olaszországnak a szövetségesekkel fennálló kötelezettsége követeli, hanem mindezek gondoztassanak és akkor, ha Olaszország és Magyarország közös érdeke kívánja, ellenszolgáltatás nélkül, vagy igen csekély ellenszolgáltatásért adassanak ki Magyarországnak.⁴

2. Tekintettel arra, hogy Csehszlovákiának rendkívül nagy repülőgépparkja van, mely azonban egy Magyarországgal bekövetkezhető konfliktus esetén könnyen fog a magyarok birtokába jutni, szükség van arra, hogy Magyarország repülőit már eleve kiképezhesse. Adjon tehát Olaszország módot arra, hogy a magyar repülőök már most berepülhessenek magukat Olaszországban különös tekintettel a hadirepülésben lévő gyakorlatra.⁵

⁴ E kérdésről Bethlen és Mussolini 1927-ben egyezett meg végül. Az olasz kormány a szállítást elkezdte, a két szerelvényt azonban út közben feltartóztattak, ami nemzetközi botrányhoz vezetett.

⁵ Erről szintén egyetértés született az 1927-es tárgyaláson, és kiképző helyként akkor az udinei repülőteret jelölték ki. Ekkor azonban már repülőgépek vásárlásáról és egy Olaszország által nyújtandó katonai kölcsönről is szó esett.

3. Magyarország semmi körülmények között nem képes, s mint-hogy területi megcsonkításával már úgyis túlon túl megfizetett, semmi körülmények között nem is fog jóvátételt fizetni. Inkább választja az öngyilkosság útját. Mivel azonban a magyar jóvátételre abban az esetben, ha Olaszország a jóvátétel reá eső részét Magyarországnak elengedné, valószínűleg valamely új konferencia eredményeképpen más antant hatalmak tennék rá a kezüket, arra kérjük Olaszországot, hogy követelje minél nagyobb mértékben a magyarországi jóvátételből a reá eső részt, ellenben ha annak ügyét a szövetségesekkel már végérvényesen tisztázták, akkor vagy engedje el, vagy pedig olyan hosszú, esetleg évtizedekre menő határidőt adjon Magyarországnak, hogy a jóvátétel [behátása?] teljesen illuzórikussá váljék.⁶ Saját véleményünk gyanánt jeleztük, hogy nem tartjuk kizártnak azt, hogy Olaszország a jóvátételi kérdés[ben] tanúsítandó eme eljárása ellenében gazdasági szerződés terén kompenzációkat érhet el. Az olasz kormány figyelmét felhívtuk arra, hogy a jóvátétel fizetése Magyarországot teljesen tönkretesz és kiszolgáltatja a csehek és egyáltalán a körülvevő szláv tenger kényének, kedvének. Olaszországra nézve nem lehet közömbös, hogy Romániával együtt egy erős vagy gyenge Magyarország áll-e Jugoszlávia hátában. Abban az esetben pedig, ha Magyarország gazdaságilag összeomlanék, ami a jóvátétel fizetésének kényszere esetén mulhatatlanul bekövetkezik, Magyarország egyáltalában megszűnnék számbavehető egységet alkotni Olaszország segítőtársa szerepében.

4. Magyarországnak oly súlyos problémái várnak megoldásra, amelyek mellett Fiume és Dalmácia politikai birtoklásának kérdése egyáltalában nem jöhet számba. Magyarország nem is helyez súlyt sem Fiume, sem Dalmácia politikai birtoklására, annál kevésbé, mivel az Adriai-tenger forgalma nem hogy elválasztaná Magyarországot érdekeit az olaszokétól, hanem ellenkezőleg, a legreálisabb érdekközösségbe hozza Olaszországot Magyarországgal. Ellenben életkérdés Magyarországra nézve, hogy szabad közlekedési lehetőséget kapjon közvetlenül Horvátországon keresztül Fiuméig, mivel e nélkül nemcsak a nagyvilággal, hanem Olaszországgal való forgalmát sem képes olcsón és előnyösen lebonyolítani.

⁶ A kölcsön és jóvátételi tárgyalások során az olasz fél lényegében véve e recept szerint viselkedett. – Ez a szöveg arra vall, hogy a magyar körök eleve nem bíztak a jóvátétel teljes elengedésében, hanem egy elfogadható kompromisszumban reménykedtek.

5. Miután különféle újságyilatkozatokból azt olvastuk, hogy Olaszország meg fogja hosszabbítani a Schanzer által aláírt rappalói egyezményt;⁷ ellenben Mussolinival való tavalyi beszélgetéseink és tárgyalásaink kapcsán úgy tudjuk, hogy Mussolini a rappalói egyezményt Olaszországra károsnak tartja, kénytelen voltunk felvetni a kérdést, hogy mi a szándéka a fascista kormánynak a rappalói egyezménnyel kapcsolatban.

Ezzel a kérdéssel automatikusan áttérhetünk arra a másik kérdésre, vajon, milyen magatartást és segítséget vár Olaszország Magyarország részéről abban az esetben, ha Olaszország Jugoszláviával konfliktusba keveredik. – Viszont Magyarország Olaszország részéről milyen segítséget várhat abban az esetben, ha akár Jugoszláviával, akár Csehszlovákiával támad konfliktusa. Romániát ebből a kérdésből óvatosságból kikapcsoltuk, mivel tudtuk, hogy Olaszország Romániát is ellensúlynak tekintti Jugoszláviával szemben, és így Romániára vonatkozólag (néhány szó az előzőekre került és nem olvasható) hajlandó volna Romániával a viszonyt kevésbé feszültté tenni abban az esetben, ha Olaszország Magyarországnak jugoszláv ellenes politikáját támogatja. Ennek a pontnak tárgyalása közben feltűnés nélkül képesek voltunk megállapítani, hogy Olaszország nem tekinti Jugoszláviát egy osztatlan egységnek, hanem Jugoszláviában élő népeket külön-külön ítéli meg a szerint, ahogy Olaszország érdekének megfelel. Nevezetesen elsősorban Montenegróval és Albániával tesz kivételt, ezen kívül Horvátországot is más szemmel nézi, mint Szerbiát, sőt tudomásunkra adták azt is, hogy Olaszországban egy horvát komité székelt, mely arra az esetre, ha Olaszország Jugoszláviával konfliktusba keveredik, Horvátszlovóniában zavargásokat készít elő.

6. Informáltuk Mussolini megbízottjait, Bianchi őexcellenciáját arról, hogy Olaszország érdekeinek a jelenlegi magyar kormány felel meg a legjobban, mivel ez a kormány békés úton, de nagy energiával halad a nemzeti eszme végeleges megvalósítása felé Magyarországon. Ha pedig a mai kormány, különösen pedig a mai kormányelnök valamely oknál fogva, különösen külpolitikai bonyodalmak miatt megbuknék, utána előreláthatólag csak két irányzat kerülhetne Magyarországon kormányra. Az egyik irányzat Andrassy gróf Friedricchel és gróf

⁷ 1921. november 12-én kötötte Olaszország és Jugoszlávia, amely által Fiume szabad állam lett, és határkiigazítást hajtottak végre Isztriában. A kompromisszumot Carlo Sforza külügyminiszter dolgozta ki, és érte el. Schanzer minőségét nem sikerült megállapítanom.

Apponyival, akik az első habsburgisták táborára támaszkodva a régi összmonarchia visszaállítását és a Habsburg ház restaurálást célozzák, a másik irány pedig Rassay, Balla szociáldemokratákkal, akik viszont jugoszláv pénzzel határozott szláv, sőt jugoszláv orientációt követnek. Ennél fogva Olaszország érdeke, hogy a mai kormányt támogassa, vagy oly kormányt, amely a mai kormány szellemében dolgozik. Kötelezettséget vállaltunk arra nézve, hogy erről barátainkat Olaszországban mindig őszintén tájékoztatni fogjuk.

7. Friedrich-el kapcsolatban felvilágosítást nyújtottunk arra nézve, hogy a legújabban alakult magyar fascista tábor nem egyéb, mint elégedetlen vagy elbocsátott hivatalnokoknak kicsi serlege, Friedrich és más októbriista ingatag vezérek alatt. Kifejtettük, hogy e mögött a mozgalom mögött Windischgrätz és társai állanak, célja pedig csupán az, hogy az utolsó Ébredő Magyarok Egyesületében tömörült tömegeket onnan elhódítva, saját egyéni és dinasztikus érdekeik részére állítsák azokat szolgálatukba.

8. Végül információt kértünk arra nézve, hogy Türr Stefánia⁸ milyen jelentőséggel bír az olasz fascisták szemében, és hogy milyen [hiányzik egy sor].

9. Külön pontban tárgyaltuk azokat a gazdasági kapcsolatokat és szerződéseket, amelyeket az Ébredő Magyarok Egyesülete és a hozzá csatlakozandó esetleges más nemzeti egyesületek az olasz fascioval kötni akarnak. Ez irányú előterjesztéseinket Bianchi államtitkár a legnagyobb érdeklődéssel hallgatta végig, és azonnal intézkedett, hogy az olasz fascizmus gazdasági szervezeteinek (cooperativa) központi szindikátusának kormánybiztosaival közvetlen érintkezésbe léphessünk.

Bianchi államtitkár válasza, mielőtt még Mussolininak referált volna

A harmadik pont tárgyalásánál Bianchi államtitkár közbevetette, hogy Olaszország számíthat-e arra, hogy egy Jugoszláviával való konfliktus esetén Magyarország flankirozva (sic!) beleavatkozik-e Jugoszlávia ellen. Erre mi kijelentettük, hogy felelőtlen alakulatokkal minden esetre megtámadjuk Szerbiát, mely esetben Magyarország rendes hadserege csakis akkor volna képes Olaszország mellett effektíve beavatkozni, ha

⁸ A legendás hírű Türr István unokája.

teljes garanciát nyer arra nézve, hogy az antant Magyarország ezen lépését meg nem torolja. Erről a garanciáról Olaszországnak kell gondoskodnia. Minden, szóval úgy a felelős, mint a felelőtlen erők beavatkozása azonban elsősorban a fegyverkérdéstől függ, mivel Magyarország jelenlegi fegyvertelenségében nem képes kellő erőt kifejteni, noha szervezett emberanyag van, és katonailag kiképzett megbízható embereknek nincs hiány.

Az ötödik pont tárgyalásánál Bianchi államtitkár felvetette azt a kérdést, hogy miért nem utánozzák az Ébredő Magyarok a fascistákat abban, hogy egy államcsíny által magukhoz ragadják a hatalmat. Erre kijelentettük, hogy Magyarországon a viszonyok, mint legyőzött országban, nagyban különböznek az olaszországi viszonyoktól, ahol a világháborúban elért győzelem folytán a tömegek lelkiállapota egészen más, mint nálunk, ahol pénz, fegyverek, automobilon és egyéb segélyeszközök állnak rendelkezésre, amelyek nélkül Magyarország szűkülöködik. Ennél fogva Magyarországon – eltekintve egyéb nyomasztó állapotainktól – a szervezkedés és erő kifejtés határtalanul nehezebb, mint Olaszországban, és tevékenységünk lassú, kitartó munkát igényel.

Ezt tudomásul véve Bianchi államtitkár kifejtette, hogy Olaszország egy Jugoszláviával bekövetkezendő és több, mint valószínűleg várható konfliktus esetén minden esetre számít Magyarország segítségére. Őva inti azonban a magyarokat attól, hogy bármily külpolitikai kalandba bocsátkozzanak, míg teljesen meg nem erősödtek az országunkon belül. Inkább azt kell megvárni, hogy Olaszország kezdje a konfliktust. Bármely belső esemény történjék Magyarországon, Olaszország legteljesebb mértékben támogatni fogja hazánkat, mindig meg kell neki azonban adni azt a módot, hogy az entente előtt rámutathasson arra, hogy csupán Magyarország belügyéről van szó, amelybe senkinek beleavatkoznia joga nincs. Fegyveresen közbelépni Magyarországon érdekében addig, míg Olaszország a szövetségeseivel ennyire lekötött helyzetben kénytelen maradni, nem lehet.

A 6. pont tárgyalásánál Biamchi államtitkár megkérdezte, meg vagyunk-e elégedve Castagneto⁹ budapesti olasz követével és a követséggel egyáltalában. Erre mi úgy Castagneto herceget, valamint Vinci gróft¹⁰ tehetségünkhöz képest a legnagyobb mértékben feldicsértük és javasol-

⁹ Gaetano Castagneto 1920-1923 között budapesti követ volt.

¹⁰ Luigi Orlando Vinci-Gigliucci követségi tanácsos volt a budapesti követségen, és gyakran helyettesítette a követet.

tuk, hogy mindkettő, mint a közös ügy rendkívül megbízható letéteményese, hagyassék meg jelenlegi állomáshelyén. Erre az államtitkár bizalmasan közölte velünk, hogy nincs abban a helyzetben, hogy Magyarország quirináli követéről ugyanezt mondhassa.

A 7. pont tárgyalásánál az államtitkár önagyméltósága a legélénkebb érdeklődést tanúsította, és egyben azt a kívánságát fejezete ki, hogy mindenkit, aki Magyarország részéről bármily megbízatással jönne Olaszországba, lássunk el megfelelő igazoló levéllel, amelyből ők látni fogják, hogyan tárgyaljanak vele.

A 8. pont tárgyalásánál Bianchi államtitkár viszont azt kérdezte mi-tőlünk, hogy milyen jelentősége van Türr Stefániának Magyarországon, mivel ő Olaszországban azt állítja, hogy Magyarországon mindenható, ami azonban nagyon távol áll minden valóságtól, amennyiben csak mindenható szeretne lenni, minden áron a szerint akarna látszani, a fascisták azonban már a múltban sokszor csalódtak benne, és működését haszontalannak ítélik meg, azonban mindazonáltal nem akarnak vele nyíltan szakítani, mivel Olaszország déli részében neve a Garibaldi nimbusz kapcsán jó hangzású, és így inkább udvariasan kezelik, nehogy nekik árthasson. Egyébiránt kiszámíthatatlan fantasztának vélik. Mi erre kijelentettük, hogy [három vagy négy szó olvashatatlan] ... nincs semmi hozzáadni valónk, mivel ez betű szerint megegyezik a mi véleményünkkel, de legjobb tudomásunk szerint Magyarország felelős tényezőinek véleményével is. Közöltük is, hogy Türr Stefánia Magyarországon is végtelenül távol áll attól, hogy mindenható legyen, hanem egész működéséből azt látjuk, hogy Magyarországon is elkeseredetten, noha ügyetlenül és főképpen ötletszerűen harcol bizonyos befolyásokért, amelyeket azután részint presztízsének emelésére, részint megélhetésének érdekében szokott felhasználni.

Egyebekben Bianchi államtitkár őexcellenciája az egész, mintegy négy óra hosszát tartó tárgyalás alatt folyton és mindent feljegyzett, és feljegyzett, és jegyzeteit azok hitelességének ellenőrzéséül nekünk olaszul visszaolvasta. Ezeknek a jegyzeteknek alapján a kormányelnöktől nyert utasítás értelmében Mussolininak referált.

Mussolini bemutatkozása a parlamentben

Még mielőtt a választ a fenti pontokra Mussolinitől megkaptuk volna, a jelen tárgyalást követő napon volt az új kormány bemutatkozása a parlamentben és a szenátusban.¹¹ Mussolininak bemutatkozó beszédéből látható, hogy előterjesztéseink nyomot hagytak programjában, amennyiben egyrészt a Fiúméhez vezető szabad magyar utat, másrészt a Magyarországgal való szoros gazdasági kapcsolatot erősen hangsúlyozta. Ezután Mussolini elutazott Lausanne-ba, ahonnan visszatérve Sonnino temetésére ment, úgy hogy választát csupán napok múlva kaphattuk meg. (Közben Nápolyban és Rómában Bianchi államtitkár útbaigazításai és ajánló levelei kapcsán gazdasági tárgyalásokat folytattunk, amelyeknek eredménye a jelen jelentéshez csatolt szerződés.)

Mussolini válasza a tárgyalási anyagra

Harmad napra Mussolininak Lausanne-ból való visszatérése után Bianchi államtitkár magához kéretett bennünket és a következőket mondotta, betű szerint:

„Kimerítő jelentést tettem minden egyes tárgyalási pontról a miniszterelnöknek. Ő a felvetett eszméket sokáig és alaposan átgondolta és a következőket válaszolja: 'A felvetett eszmék és javaslatok úgy együttesen, mint külön-külön megegyeznek Mussolini felfogásával. Ő mindent, amiről szó volt, keresztül is akar vinni, azonban nem egyszerre és nem azonnal, hanem fokozatosan, főleg azonban nem a hivatalos tényezők útján. Az ébredők küldjenek Rómába egy állandóan ott lakó és a fasciónál accreditált megbízottat. Viszont a fascio ugyancsak megbízottat fog küldeni Budapestre. Mindkét megbízott kormányaik bizalmával fog dolgozni. Azonban a hivatalos tényezőktől külsőleg különválva. A létesítendő gazdasági [egy szó olvashatatlan] legyen az a fátyol, amely alatt mindazt, ami a két ország érdekében szükséges, feltűnés nélkül el lehet intézni, ennél fogva [több sor olvashatatlan] ... kooepratívák központi szindikátusait, hogy [néhány szó olvashatatlan]... a szidóság térfoglalásának veszedelmét, úgy hogy ezek a vezetők önmagukat nyíltan antiszemitáknak vallják.

¹¹ Ez 1922. november 25-én történt. Innen kikövetkeztethő, hogy a Bianchival folytatott tárgyalás napja november 24-e volt.

Erre mi megkérdeztük, vajon nem képez-e valamelyik pont mégis kivételt, mire azt a választ kaptuk, hogy minden egyes pont kivétel nélkül megnyerte Mussolini tetszését.¹²

Az államtitkár révén Mussolinival további érintkezésünk nem volt.

Gazdasági tárgyalások politikai vonatkozásban

A gazdasági tárgyalások folyamán, amelyeket az olasz kooperatívák (fascisták és nacionalisták¹³ egyesülése) kormánybiztosával a szindikátusi központban¹⁴ számos napokon át folytattunk, és amelyek igen kellemes, bizalmas és bensőséges tartalmi érintkezést is vontak maguk után, alkalmunk volt meggyőződni arról, hogy gazdasági tárgyalásaink minden egyes részletét is napról napra, sőt mondhatnánk, óráról órára figyelemmel követte Mussolini kormányelnök. Természetesen itt is alkalmunk nyílt politikai eszmecserékre, amelyeknek gyümölcsét örömmel állapíthatjuk meg.

Konstatálható például, hogy már tavalyi személyes érintkezésük alkalmával az elhintett antiszemita mag bizonyos mértékben temetést hozott. Ugyanis a fascisták vezéreinek túlnyomó része ma már világosan és velünk [egy szó olvashatatlan] teljesen [két szó olvashatatlan] tartja a zsidóság térfoglalásának veszedelmét, úgy hogy ezek a vezetők magukat nyíltan antiszemitáknak vallják. Nagy segítségünkre volt ebben az irányban Graziosi¹⁵ régi barátunk, aki statisztikát állított össze a zsidóság elhelyezkedéséről az olasz magas állásokban.

Alkalmunk volt erősen hangsúlyozni azt a tanácsunkat, hogy a fascisták iparkodjanak a Vatikán tetszését elnyerni, mivel a katolikus Olaszországban feltétlenül szükségünk van a tömegek megnyerése szempontjából az egyház jóindulatára. (Megalégedéssel olvastuk a Szó-

¹² Az utolsó kilenc sor azt a benyomást kelti, mintha egy leírt szövegre újból rágépeltek volna. A gépelő eredetileg a szöveg egy későbbi részét írta le, majd – miután tévedését észrevette – egyszerűen ráírta a megfelelő szöveget. Az eredetiből itt annyi olvasható ki, hogy a zsidókat és az antiszemitizmust érintette, és a szövegben feltűnik egy helyen Graziosi neve. Ez a rész a szöveg későbbi részében összefüggően szerepel.

¹³ A szövegben: ancionsaliták.

¹⁴ Itt nyilvánvalóan a fasiszta szakszervezetek (szindikátusok) központjáról van szó, amelyek mellett ekkor még működtek a szocialistákhoz közel álló szakszervezetek is.

¹⁵ Kilétét nem sikerült megállapítani, mivel nem szerepel még a legerjedelmesebb olasz feldolgozásokban sem. Lehetséges, hogy valójában Francesco Grazioliról van szó, aki fasiszta középvezető volt.

zat tegnapelőtti számában Mussolini idevágó és tanácsainknak megfelelő kijelentéseit az olasz parlament előtt, valamint az olasz közoktatásügyi miniszter hasonló intézkedéseiről szóló híreket.)

Gazdasági megállapodás

Céltalan volna a tárgyalások minden egyes részletéről kimerítő jelentést tenni. E helyett idemellékeljük a tárgyalások eredményeképpen megkötött szindikátusi szerződést.¹⁶ Ennek megfogalmazására a legnagyobb kölcsönös óvatossággal és körültekintéssel, a két tárgyaló fél képviselőinek mondhatnánk egyöntetű ügyszeretetével történt, és az aláírás előtt a szerződés szövegét a fascista központi szindikátushoz kiküldött kormánybiztos Mussolini miniszterelnöknek is megmutatta.

Ennek a szerződésnek perfektualizálása egy gazdasági szerv létesítése iránt itthon máris megindítottuk a tárgyalásokat, amelyek közel állnak befejezésükhöz. Ebben a tekintetben a legközelebbi napokban már konkrét ajánlással fogunk az illetékes tényezők elé lépni. Addig is hangsúlyoznunk kell, hogy a szóban forgó kapcsolatnak kiépítése annyira fontos, hogy azt legeslegelső-rendű szükségességnek tekintjük, annál is inkább, mivel annak bármikénti meghiúsulása Magyarország számbavehetőségét kockáztatná.”

¹⁶ A melléklet nem található az irat mellett.